

обучения // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил / О. И. Морозова. – Х. : ХУПС, 2011. – Вип. 3(29). – С. 269–274.

5. Положення про професійну підготовку персоналу організації повітряного руху в державному підприємстві обслуговування повітряного руху України. – Навчально-сертифікаційний центр Державного підприємства обслуговування повітряного руху України (НСЦ Украероруху). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fcc.ukstatse.ua/ Statute_professional_training_of_ATM.html

6. Сіненко Д. В. Критерії оцінки льотної підготовки майбутнього льотчика // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил / Д. В. Сіненко, Ю. Г. Бусигін. – Х. : ХУПС, 2009. – Вип. 3(21). – С. 220–222.

УДК 378.147:347.96

О. А. Мурзіна,
асистент
(Запорізький державний
медичний університет)

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Постанова проблеми. Підготовка висококваліфікованих спеціалістів є однією з важливих державних задач. Система вищої освіти повинна бути адекватною до змін, які відбуваються в нашій країні, відповідна актуальним запитам суспільства. Важливо забезпечити майбутнього спеціаліста не тільки певним багажем знань, але й підготувати його до реального життя в сучасному суспільстві, допомогти в моральному та професійному самовизначенні, вихованні особистих якостей, які допомагають реалізувати свій потенціал.

Здійснити задачу підготовки майбутнього юриста вищий юридичний заклад здатен тільки в тому випадку, якщо направить усі свої зусилля не тільки на засвоєння студентами необхідних знань, формування вмінь та навичок роботи з людьми, але й сформує у них відповідні професійно-ціннісні орієнтації. Ті чи інші норми моралі і соціально-моральні явища будуть усвідомлюватися як цінність та як внутрішня потреба тільки у тому випадку, якщо стануть предметом оцінки, відбору й прийняття їх на особистісному рівні.

Система ціннісних орієнтацій характеризується багаторівневою ієрархічною структурою, утворює основу мотивації поведінки особистості, висловлює внутрішню основу відношення особистості до дійсності. Тому виникає необхідність вивчення структури ціннісних орієнтацій особистості та їхньої ієрархії, у становленні, розвитку та саморозвитку в умовах навчального процесу.

Мета статті – дослідити структуру професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз теоретичних джерел вітчизняної та зарубіжної літератури виявив багатогранність поняття “ціннісні орієнтації” та дозволив виділити цей феномен як об’єкт педагогічного дослідження. Так, А. Здравомислов і В. Ядов розглядають її як

соціальну установку; Б. Ананьєв, П. Ігнатенко, З. Васильова – як направленість особистості на ті чи інші цінності. Ми розділяємо погляди М. Кагана, М. Казакіної, А. Кир'якової, С. Пазухіної, які аналізують це поняття як ціннісне відношення. Проблема ціннісних орієнтацій особистості, а отже, й ціннісного відношення до професійної діяльності достатньо складна. Ціннісні відношення до професійної діяльності є суб'єктивними реаліями особистості, які включають в себе всі її складові: індивід, суб'єкт, особистість, індивідуальність. Тому можна розглядати ціннісні відношення як психологічну та соціологічну реальність.

Розкриваючи психологічну сутність поняття “відношення”, В. Мясищев підкреслив, що воно є одним з форм відображення людиною навколишньої дійсності, а А. Бодальов вважав, що “відношення особистості – це й емоційний відгук на об'єкт відношення, й відображення особистістю об'єкта в формі психологічного процесу, й готовність до визначеної дії, а часто й саму дію” [1].

Ціннісні відношення особистості переходять у ціннісні суб'єктивно вибіркові орієнтації. Значущими для особистості є цінності, які аналізують усі структурні компоненти особистості й формують той чи інший її тип.

Вирішуючи проблему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів, пов'язану з ціннісними ставленнями до їх професійної діяльності, нам потрібно розглядати професію юриста як цінність суспільного та особистого буття, яка несе позитивне значення соціуму й окремої особистості, та встановити ціннісні орієнтації цієї професії.

Підхід до аналізу професійної діяльності спеціаліста-юриста дозволяє визначити її значимість для всього суспільства та окремої особистості. Отже, теоретичний аналіз ми проводили за такими напрямками: а) показали цінність обраної професії як соціальну цінність; б) розкрили поняття професії юриста як складову професії взагалі, як особистісну цінність; в) визначили педагогічні ціннісні орієнтації при оволодінні юридичною професією.

Професійна діяльність розглядається як явище суспільного життя, сфери людської діяльності, як продукт розвитку індивіда. У першому випадку професія виступає в ролі суспільно значущої цінності, в другому – особистісно значущої цінності.

Вибір та відношення до професії є складною інтегральною властивістю особистості, яка характеризує її професійну мотивацію. Взагалі, слово “професія” може використовуватися з такими значеннями [3, с. 107]:

- 1) галузь, у якій людина здійснює свої функції як суб'єкт праці;
- 2) спільність людей, які зайняті певними професійними функціями;
- 3) підготовка (знання, вміння, навички, кваліфікація), завдяки якій особа може виконувати певні професійні функції;
- 4) процес реалізації професійних функцій.

Якість підготовки юриста включає не тільки високий професіоналізм, але й духовність. Ефективність юридичної діяльності залежить від особистих здібностей спеціалістів та їх моральних якостей. Люди, які вибрали професію юриста, повинні усвідомлювати свою відповідальність перед суспільством. Тому духовні цінності повинні визначати головний сенс їх життя: служити народові, захищати громадян та державу.

При цьому потрібно мати на увазі, що будь-яке пізнання цінності є актом переваги, в індивідуальній очевидності якого встановлюються “ранги” цінностей: цінності тим вище, чим глибше задоволення, які вони дають. Тому, якщо професія стає для людини провідною цінністю, займає значуще місце в ієрархії її мотивації, то в особистості до професії формується моральне відношення.

Ми вважаємо, що розгляд професії юриста в якості цінності відповідає всім критеріям цінності, виділеної Г. Парсоном [8, с.370-371]:

1.Цінність повинна заключати в собі те, заради чого що-небудь здійснюється.

2.Цінність повинна задовольняти людські потреби.

3.Цінність повинна бути надійною.

4.Цінність повинна бути джерелом і творцем окремих цінностей.

5.Цінність повинна задовольняти тим, що саме робить бажаним життя.

Таким чином, маючи підставу віднести професію юриста до цінності, важливо в процесі професійної підготовки фахівця допомогти йому усвідомити її соціальну значущість для суспільства і прийняти її в якості особистих цінностей, оскільки “цінність є не природна, а соціальна властивість предмета, явища, особистості, вчинку, події тощо” [5, с.71-72].

Специфічні цінності юридичної професії дозволяють розглядати її не тільки в аксіологічному, а й в гносеологічному, гуманістичному, соціологічному і соціонормативному аспектах. Гносеологічно вона виступає певним обсягом суспільної свідомості, яка містить в собі обсяг специфічних знань, способом організації, управління вихованням особистості, методикою здійснення професійної діяльності в юриспруденції.

Соціонормативний характер визначається загальними правилами, законами суспільного життя, має свої спеціалізовані нормативні установи, регулюючи поведінку особистості, яка займається професійною юридичною діяльністю.

Соціологічний аспект має свої характерні особливості й обумовлений історичним розвитком професійної діяльності, соціально-економічним та політичним станом суспільства.

Гуманістичний аспект проявляється в тому, що здійснення професійної юридичної діяльності стає засобом вдосконалення інтелектуальних та духовних складових особистості.

Виділені аспекти дають нам підставу розглядати професію юриста як соціально значущу цінність.

Оскільки професія юриста пов'язана з певним видом діяльності, визначимо, що дійсно розуміється під професійно-ціннісними орієнтаціями.

Приймаючи до уваги, що професійно-ціннісні орієнтації майбутніх юристів пов'язані з майбутньою професійною діяльністю та включають у себе особисте відношення індивіда до обраної професії, предметом яких є не тільки зміст, а й сенс, спрямованість, мета юридичної системи, ми даємо таке визначення поняттю: “Професійно-ціннісні орієнтації майбутніх юристів – це інтегративне утворення, яке характеризує цілісну особистість і детермінує її направленість на цінності юридичної діяльності, виражене в кращому

відношенні до вибраної професійної діяльності, здатної задовольнити потреби і інтереси особистості”.

Таким чином, ми розглядаємо професію юриста не тільки як соціально значущу, але й як особистісну цінність.

Відображаючи об'єктно-суб'єктивний зміст і специфіку смислової системи особистості, ціннісні відносини, проектуючись у структурі особистості, можуть приймати різні перетворення форми смислових структур: особистий сенс, смислову установку, мотив та особисту цінність. Таким чином, роль цінностей складається в тому, що вони виступають як “міст між сенсом і особистістю” [5, с.103]. Тому освітній процес у юридичному інституті покликаний забезпечити розвиток сенсів професії юриста як цінностей та їх інтеграцію в ієрархічну систему особистості майбутнього юриста.

В. Ядов пише, що ціннісні орієнтації по структурі нагадують трьохшаровий “піріг”. Перший їх компонент – смисловий, або когнітивний. У ньому відображений соціальний досвід особистості, виражений у знаннях описового характеру. Другий компонент – емоційний, який характеризує ступінь залученості або переживання особистості. Третій компонент – поведінковий, який містить певні плани дій у певній ситуації [11, с.19].

При розгляді структури діяльності, визначаючи ціннісними орієнтаціями особистості, вкажемо на її блоки. Серед них В. Шадриков виділяє: мотиви діяльності, мету діяльності, програму діяльності, інформаційні основи діяльності, прийняття рішення і підсистеми діяльнісно важливих якостей [10].

У нашому дослідженні ми керуємося підходом М. Казакиної, яка вказує на чотири компоненти ціннісних орієнтацій [2].

1. Когнітивний компонент, який характеризується знанням і оцінкою цінності.

2. Афективний компонент, що характеризує переживання цінності як потреби або необхідності.

3. Мотиваційний компонент, змістовною основою якого є мотиви поведінки.

4. Прогностичний компонент, що припускає прогнозування майбутньої поведінки.

Когнітивний компонент є раціональною складовою цієї класифікації. Він включає в себе знання про ту чи іншу цінність, а також спеціалізовані знання. Знання здобуваються в процесі пізнавальної діяльності, яка “служить людині опорою, фундаментом його життя, оскільки на основі пізнання предметного світу і відношення до нього формується світорозуміння, світогляд, світовідчуття, визначаючи ідеологію філософських поглядів і спонукань” [6, с.267].

Аналіз психолого-педагогічних і соціально-психологічних досліджень (О. Богданова, Е. Бондаревська, З. Васильєва, І. Мар'єнко, І. Харламов та ін.) доводить, що вони розкладають критерії освоєння цінностей у двох аспектах: як результат моральної вихованості особистості і як рівень сформованості їх позицій. Загальним для них є спрямованість цінностей і відношень до оточення і самого себе, унаслідок чого ми можемо виділити критерії компонентів освоєння особистістю цінностей юридичної професії.

Критерієм сформованості в майбутніх юристів знань про цінності юридичної професії виступають їх уявлення та її усвідомлення. Потрібно мати на увазі, що значущість об'єкта або явища не складає цінність, але виявляє її. Критерій оцінки виконує службову роль і є продуктом суспільного розвитку.

Серед показників когнітивного компонента професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів виділяємо: а) кількість етичних понять, що стосуються професії юриста; б) вміння встановлювати зв'язки між ними, давати змістовну характеристику цінностям юридичної професії, аналізувати їх прояви в поведінці; в) самостійність і сталість поглядів щодо цінностей юридичної професії; г) вміння користуватися знаннями в різних ситуаціях і готовність до самостійного застосування знань при зміні ситуації.

Психологічний компонент є іраціональною частиною ціннісних орієнтацій. Він проявляється в визначеному емоційному фоні, який залежить від різних факторів.

Встановлюючи зв'язок між діяльністю й емоціями, можна зазначити, що "емоції, взяті у своїй певній цілісності, служать спонуканням, мотивам діяльності. Вони обумовлюють хід діяльності індивіда, хоча і самі у свою чергу обумовлені ними"[6, с. 58]. Найважливіша особливість емоцій полягає в тому, що вони визначаються діяльністю, а не процесами, які входять до її складу, або діями. Одна й та ж дія може здобувати різне або навіть протилежне забарвлення.

Емоції, почуття, інтереси – це категорії, які супроводять діяльність, у тому числі й оцінку, а також визначають змістовну основу певного компонента. Емоційні відносини і переживання виступають критеріями сформованості психологічного компонента професійно-ціннісних орієнтацій особистості майбутнього юриста. До критеріїв психологічного компонента професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів відносимо: а) судження, які характеризують відношення майбутніх юристів до цінностей юридичної професії; б) стійкість, силу, глибину емоційних переживань, що стосуються професії.

Для нашого дослідження становлять інтерес методи, спрямовані на засвоєння емоційно-ціннісного компонента, виділені С. Маслоу. До цих методів віднесені: а) метод акцентування цінностей; б) метод адекватних емоцій; в) метод емоційних контрастів.

Мотиваційний компонент проявляється в певній ієрархії мотивів, що забезпечує стійкість особистості на цю цінність. Різноманітність видів діяльності є основою мотиваційно-поведінкового компонента професійно-ціннісних орієнтацій, критерієм якого можуть стати вчинки особистості. О. Леонтьєв визначає мотив як "об'єкт", у якому конкретизуються потреби людини і який утворює її предметний зміст [4, с. 25].

Ціннісні відношення до професії, де праця стає провідною моральною цінністю і, відповідно, мотивуючою силою особистості саморозвитку, формується в ході засвоєння особистістю певних форм поведінки і діяльності. Ці форми поведінки закріплюються і набувають стійкості тільки тоді, коли вони стають для людини засобом реалізації певних мотивів, потреб, прагнень. Таким чином, різноманітні види діяльності є основним мотиваційно-поведінковим компонентом професійно-ціннісних орієнтацій, критерій якого – вчинки особистості.

У науковій літературі є дуже багато підходів до класифікації мотивів. Так,

А. Вербицький поділяє мотиви на пізнавальні й мотиви досягнення. До першої групи він відносить мотиви, у яких метою є сама пізнавальна діяльність, а в другій – пізнавальна діяльність є лише засобом досягнення мети.

Згідно з класифікацією А. Маркової [7, с. 55], мотиви діляться на пізнавальні й соціальні. До пізнавальних вона відносить широкі пізнавальні підстави, такі, як орієнтація на оволодіння новими знаннями – фактами, явищами, закономірностями; до навчально-пізнавальних мотивів – орієнтації на засвоєння способу здобутку знання, засобів самостійного здобутку знань, а також мотиви саморозвитку (орієнтація на засвоєння додаткових знань, а потім на будову спеціальної програми самодосконалісті).

Соціальні мотиви поділяються на широкі соціальні підстави (відповідальність, обов'язок, розуміння соціальної значущості навчання) і вузькі спеціальні, або позиційні, мотиви (прагнення зайняти певну позицію в відношенні з оточуючими, отримувати їх схвалення); мотиви соціального співробітництва.

Для ставлення спеціаліста велике значення має мотивація навчання. З урахуванням наявних підходів у структурі професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів ми виділяємо такі групи мотивів: а) мотиви, пов'язані із відношенням до майбутньої професії (які задають позитивний емоційний фон, що визначає стійкість особистості до негативного зовнішнього впливу); б) мотиви досягнення успіху у володінні знаннями, необхідними для майбутнього юриста; в) мотиви соціального співробітництва; г) мотиви поведінки. Ці групи мотивів ми розглядаємо у своїй роботі як складові мотиваційного компонента професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів.

Показниками мотиваційно-поведінкового компонента можна вважати: а) самооцінку власних вчинків; б) розвиненість почуття самокритики; в) усвідомлення мотивів поведінки; г) стійкість поведінки.

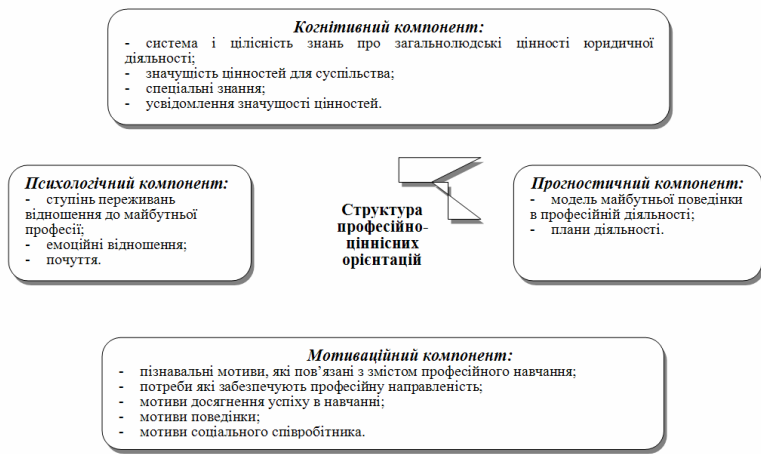

Рис. 1. Структура професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів

Прогностичний компонент професійно-ціннісних орієнтацій припускає проектування особистістю свого образу майбутнього "Я", формулювання життєвих планів, які інтегруються в моделі свого самовизначення і самореалізації в майбутньому. Проектування своєї життєдіяльності може бути виконане за наявності стійкої направленості особистості, орієнтованої на окремі суспільно значущі цілі. Критеріями прогностичного компонента професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів ми розглядаємо їх ідеали, близьку і далеку мету, образ майбутнього "Я", юридичну спрямованість.

Оскільки професійно-ціннісні орієнтації – це цілісне новоутворення в психологічній структурі особистості, то рівень його сформованості складає не сформованість окремо взятого компонента, а інтегральний показник усіх компонентів. Ми вважаємо, що останнім критерієм становлення професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів є життєвий прогноз, пов'язаний з самореалізацією в професійній юридичній діяльності. Загальна структура професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів представлена на рис. 1.

Оскільки метою ціннісно-орієнтованого підходу в освітньому процесі вищого навчального закладу є формування системи професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів, ми виділяємо такі групи цінностей юридичної професії, які сприяють розвитку ціннісно-мотиваційного компонента:

1.Цінності, пов'язані з функціональним змістом професійної юридичної діяльності; спілкування; інтелектуальне і фізичне "Я"; матеріальні цінності; знання; соціальне признание; авторитет, вольові якості; корисність суспільству; самоактуалізація в професії.

2.Цінності, які відображають сформованість суспільної думки, престиж юридичної професії в суспільстві, бажання і готовність особистості до постійного розвитку і самовдосконалення.

3.Цінності, які відносять до раціонального використання свого часу, внутрішню дисципліну, зібраність, швидкість реакції на оцінку ситуації й прийняття рішення. Виходячи з того, що навчання є важливим джерелом виховання і розвитку особистості, трансляції соціально значущих цінностей суспільства в її життєдіяльності, то основною метою сучасної професійної юридичної освіти ми вважаємо виховання майбутніх юристів на реальних суспільно значущих цінностях юридичної професії. Їх усвідомлення є потужним регулятором діяльності майбутнього юриста, оскільки чим вище рівень засвоєння цінностей, тим більше вольових зусиль слід докладати людині для їх реалізації.

Висновки. Можемо зробити такі висновки:

1.Професійно-ціннісні орієнтації майбутніх юристів є цілісною системою, яка має безліч взаємозв'язків, в структурі якої виділення когнітивного, мотиваційного, психологічного і прогностичного компонентів є значущими в процесі їх формування.

2.Система професійно-ціннісних орієнтацій виступає як важливий інтегруючий елемент соціально-психологічної структури особистості майбутнього юриста.

3.Існує тісний взаємозв'язок професійно-ціннісних орієнтацій особистості з її мотивами, потребами, з процесами мислення і свідомості, а

також ставленням особистих якостей, що проявляється в її діяльності. Тому професійно-ціннісні орієнтації є важливим засобом саморозвитку особистості.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. На наш погляд, це завдання потрібно вирішити педагогічним забезпеченням ціннісно-орієнтаційного навчального процесу, метою якого стане формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх юристів. Найявність такої освіти виявляє ціннісну позицію майбутнього юриста та забезпечує його пізнавальну діяльність, що сприяє його професійній стійкості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А. А. Психология о личности / А. А. Бодалев. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 188 с.

2. Казакина М. Г. Ценностные ориентации школьников и их формирование в коллективе : учеб. пособ. к спецкурсу / М. Г. Казакина. – Л. : ЛГПИ, 1989. – 84 с.

3. Лакатош. Д. Анализ структуры интересов и профессиональной направленности студентов : автореф. дисс. ... канд. пед. наук / Д. Лакатош. – Л., 1973. – 13 с.

4. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и сознание / А. Н. Леонтьев // 13 симпозиум 18 Международного психологического конгресса. – М. : Наука, 1966. – С. 5-12.

5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975.-303 с

6. Мальцева Н. Н. Педагогическая культура учителя математики как фактор формирования познавательного интереса учащихся / Н. Н. Мальцева // Профессионально педагогическая культура: история, теория, технология / матер. Всерос. науч.-практ. конф. – Белгород, 1996. – С. 266-268

7. Маркова А. К. Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.

8. Парсонс Г. Человек в современном мире / Г. Парсонс. – М. : Прогресс, 1985. – 432 с.

9. Пеньков В. Е. Формирование профессионально-личностной устойчивости будущего учителя в процессе обучения в вузе : дисс. ... канд. пед. наук / В. Е. Пеньков. – Белгород, 1997. – 138 с

10. Шадриков В. Д. Проблема системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков – М. : Наука, 1982. – 184 с.

11. Ядов В. А. О различных подходах к концепции личности и связанных с ними различных задачах исследования массовых коммуникаций / В. А. Ядов // Личность и массовые коммуникации : матер. встречи социологов. – Вып. 3. – Тарту, 1969. – 6 с.